

„СТИХИИ” - ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА

(анализ)

Още в първата си стихосбирка, „Вечната и святата”, най-видната българска поетеса Елисавета Багряна дава живот на нов тип чувствителност в българската поезия. Докато в любовната лирика на Вазов, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Теодор Траянов и др. жената е видяна през погледа на мъжа, моделирана е по неговия вкус и е представена най-често покровителствено, с преувеличение на положителното или отрицателното в нея, в поезията на Багряна тя е изобразена с женственост, която сама говори за себе си и сама оценява стойностите, които притежава и към които се стреми.

В художествената реалност на Багрянината поезия нещата добиват нови ореолни значения и едно от емблематичните за първата стихосбирка, а и за цялото творчество стихотворение с показателното заглавие Стихии напълно доказва тази особеност. Стихиите в природата увличат и възхищават лирическата героиня, защото дават представа за абсолютна свобода, за космически размах и за неустоима сила, за рушене и съзиждане. В тях вижда природни еквиваленти на своята неподвластност на морални и битови прегради и на закостенели условности. Те я вдъхновяват да разпери ръце за полет, да даде власт на волята си, на копнежа за пълно опиянение от живота, радостта и любовта.

Композицията на стихотворението: четири строфи от по четири дълги разказвателни и описващи стихове и един кратък, който акцентира върху реализма и разкрива обичта към града, приет като роден, обединени в един синтактически период, оформен като реторичен въпрос, дава простор за разгръщане на мисълта и за изчерпване на завладелите героинята чувство или образ. Стиховата архитектура напълно съответства на творческата интенция на поетесата да утвърди порива, устрема напред и нагоре, смелостта и непреклонността пред неизвестното. Сцеплението между отделните куплети, всеки от които представлява една емоционална и смислова цялост и изгражда самостоятелен образ, е постигнато от възторга на лирическата героиня и от вярата, че ще постигне и осъществи себе си.

Стихотворението има формата на диалогизиран монолог, в който лирическата героиня защитава своята теза, че никой и нищо не е в състояние да спре порива, силен като стихия, към нови простори и нови пътища, „недостигнати, неминати”. И тя опоектизира в последователност общото в природните стихии – на въздуха (вятъра) и на водата (реката), както и на кипенето на виното, родено от съюза между природата и човека – неудържимата им сила. Събеседникът опонент присъства негласно, но осезателно, маркиран с личното местоимение ти, което се повтаря в началния стих на всяка строфа.

*Можеш ли да спреш ти вятъра, дете иде от могили те,
префучава през боазите, вдига облак над диканите,
грабва стрехите на къщите, на каруците чергилата,*

*сваля портите, оградите и децата по мегданите -
в родния ми град?*

Текстът чертае реалистичен образ на стихийен вятър като неукротим немирник и пакостник и нахвърля щрихи от Сливен, роден град на баща, който поетесата също е приела за роден. Но вятърът присъства и с ореолни смислови значения, като въплъщение на сила и устремност напред и нагоре, на волност и непокорство, неудържимост и непредвидимост. Лирическата героиня е в захлас от неговата тотална освободеност, непризнаваща пречки и прегради. Строфата е освободена от словесно излишество, изградена е изцяло от думи, изразяващи движение или вещественост, от седем глагола и четиринадесет съществителни имена. В нея не са допуснати прилагателни имена – с изключение на едно крайно необходимо („родния“) – поради усета, че ще попречат на поривистия устрем на словото.

Поетесата е представила вятъра с неговата пластичност и неудържима динамика чрез пет глаголни форми с имитативен характер: „иде“ – предпочетен пред идва заради по-силния интензитет на действието; „префучава“ – като израз на динамика и неудържимост; „вдига“ – за да създаде представа и за устрема му нагоре; „грабва“ и „сваля“ – едно внушение за разбойничество, за своеволие и сила. Техният подбор разкрива зрителната памет на художник и усета към езика. Предпочетеното сегашно време създава представа за повторителност, а с това и за вечност, и внушението, че лирическата героиня като че ли сама се носи на крилете на вятъра – светла, жизнерадостна, щастлива.

Със завидна творческа сила е изграден образът и на водната стихия, конкретизирана в река – географски обект със смислово понятно и красиво име Бистрица:

*Можеш ли да спреш ти Бистрица, дето иде напролет яростна,
разтрошава ледовете си, на мостовете подпорите
и излиза от коритото и завлича, мътна, пакостна -
къщиците и градинките, и добитъка на хората -
в родния ми град?*

Водата, но не напоителната и галещата тялото в тихите си разливи, не като символ на плодородието и на обновлението, а спускащата се устремно по своя път, набъбнала от сила, нехаеща за пакостите, които прави, самодоволна от надмощието си, от разрушаването на спокойствието и монотонността в битовото ежедневие на хората, е вдъхновила творческото съзнание на поетесата. В строфата ясно се усеща одухотворяването на водната стихия и успоредяването с преживяванията на лирическата героиня, която жадува за разтрошаване на ледовете, сковаващи патриархалния начин на живот, за излизане от тясното корито на битовото ежедневие, за отмиване на тинята на живота и завличане, унищожаване на всичко, което пречи на волността и устрема напред. Макар че тук се долавя съчувствие към пострадалите от стихията, силен индикатор за което са умалителните съществителни „къщиците“ и „градинките“, зрителният ъгъл на поетесата към природното бедствие отново не е трагически, както е например при Елин Пелин и Пейо Яворов. Лирическата героиня се увлича дори от яростта на реката като израз на бунта, защото сама е изпитала това чувство в борбата си за лично щастие и индивидуална свобода. Тя, вдъхновена от

природата, възприема водната стихия и с очите („мътна, пакостна), и със слуха си („разтрошава“), радва се на непобедимата мощ и красотата на динамиката, която както и в първата строфа се подчертава и чрез предмети, които не могат да устоят на нейния напор. Все по-засилващото се сходство между лирическата героиня и природните стихии подготвя читателя за последната строфа, която се явява смислова и емоционална поанта на стихотворението.

За трета стихия (поетесата вероятно съзнателно е въвела свещеното за християнската религия число три), която да отговаря на личностния порив към волност, Багрянината лирическа героиня не избира например огъня, а виното, в което се събира природната сила на гроздето, плод на сакрализираната от Библията лоза и човешкия труд, вложен в добиването на виното. Причината е може би в буйните тласъци на кръвта, които то предизвиква при освобождаването на невидимата сила, криеща се в него. Но докато вятърът и водата нямат дом, виното е ревниво пазено в изби, бъчви и бутилки, без обаче да загуби веднъж закипялата своя стихийна сила:

*Можеш ли да спреш ти виното, щом веднъж е закипяло то
в бъчвите огромни, взидани, с влага лъхаща наситени,
на които с букви кирилски пише „черното“ и „бялото“ -
в избите студен, каменни, завещани от дедите ни -
в родния ми град?*

Строфата подчертава своята свързаност с предходните чрез анафоричните повторения в началото на първия и петия стих на всяка от тях с изключение на последната. Идеята за неудържимо движение тук се свързва с кипенето на виното, което ще предизвика и кипене на човешката кръв, и усещане за прилив на жизнена енергия.

Акцентът върху родното се постига чрез краеastroфното повторение „родния ми град“, като в третата строфа то е силно разширено и е обогатено с внушение за дълбока старинност и вечност на българските традиции в бита и труда и с любов към далечните предци. Връзката с тях е осъществена именно чрез виното. Дълбоките каменни изби сполучливо кореспондират с дълбоката древност и с вечността, чийто символ се явява камъкът със своята твърдост, устойчивост и неподатливост на времето. Той пази спомена за стъпките и гласа на дедите и за техните буйни веселия. Все в духа на събудения спомен за миналото и за дълбокия български корен са и надписите с „букви кирилски“: „черното“ и „бялото“, и като конкретика, но и като припомняне за двойствения образ на виното – пиене на вечността, но и стихия, която превръща и човека в стихия – добра или зла. Сила, която покорява човека, доставя му наслада от живота – едно отърсване от баналността на ежедневието макар и чрез кратко опиянение. Последната строфа не запазва анафоричните повторения на предходните, но също е оформена като риторичен въпрос. Щом на първите три въпроса отговорът може да бъде само: „Не, не мога. Невъзможно е“, по силата на логическото следствие и умозаключение и на четвъртия може да се отговори само по същия начин. Затова тук интонацията е тържествуваща:

*Как ще спреш ти мене - волната, скитницата, непокорната -
родната сестра на вятъра, на водата и на виното,
за която е примамица непостижното, просторното,*

*дето все сънува пътища - недостигнати, неминати, -
мене как ще спреш?*

Финалното повторение, но вече в инверсия – „мене как ще спреш?“, – привлича логическото ударение върху формата от личното местоимение за първо лице, с което се откроява индивидуалното в заетата неотстъпчива и волнолюбива житейска позиция.

Строфата гради духовно-нравствения образ на лирическата героиня чрез собствените самопреценки, изведени и като неин идеал за жена, разкъсала оковите на домашното пространство и потискащия, изостанал от живота морал. Първите самоопределения: „волната, скитницата, непокорната“ – едно интересно съчетание на съществително и субстантивирани прилагателни, – припомнят (на базата на контраста) авторовите определения на Елин Пелин: „тихата, нежната, благата и мечтателна Елка“, за да се почувства голямата разлика в ценностната система за жената от повествователното време на повестта „Гераците“ и за жената от стихотворението на Елисавета Багряна.

В сравнение с Кукувица и Потомка в тази строфа от Стихии епитетът скитница е щедро естетизиран. Стиховете хармонизират човешките устрemi и към непознатото с природните стихии. Така лирическата героиня не е само „родната сестра на вятъра, на водата и на виното“ – тя сама е и вятър, и вода, и вино, – една волна и горда стихия, устремена към непостижимото, сънуваща „пътища – недостигнати, неминати“.

Стихотворението Стихии е образец за възторжена поезия, изблик на млада сила, на щастие и волност. Неговата самобитна и ярко индивидуална героиня обича предизвикателствата на живота и изпитанията на волята за себеотстояване, не се страхува да бъде първа, да тръгне сама към непознатото и да проправя пътеки сред лес от еснафски предразсъдъци. С не по-малка сила тя е влюбена в родното и с наслада пие магически глътки от непресъхващите български извори на жизнелюбието и радостта, на непокорството и на опиянението от самия живот и от любовта.